

sünk az Egyház közösségén belül, elvezet az önfelajánláshoz és az elhatározáshoz, hogy részt vegyünk a közösség életében. Így részvételünk az Egyház életében annak a kegyelemnek a gyümölcse, amely beépített bennünket Isten gyermekeinek családi életközösségébe. Minden adományt úgy kapunk, mint Krisztus testének tagjai. Ezzel járnak az élethivatás és feladatok, hogy építsük Krisztus testét, az Egyházat. Minden keresztény élet értelme és rendeltetése tehát, hogy gyümölcsöt, bőséges gyümölcsöt teremjen, szolgálja szeretetben testvéreit az Atya dicsőségére.

A mai szerzők általában nagyon komolyan veszik ezt a szempontot. Ezért foglalkoznak annyit a keresztény misztikusokkal és a szemlélődés magányában élő szerzetesekkel meg remetékkal. Kutatják, hogyan lehet mai nyelven érthetővé tenni a világtól elvonuló szemlélődő keresztény élet egyháziás jellegét. Jórészt megegyeznek abban, hogy a világtól elzárkózó szemlélődő keresztény életmód nem hasonlítható össze szép, lelkeknek épített fellegvárral. A szemlélődő életre hívott keresztény elsősorban jó keresztény, nem pedig misztikus akar lenni. Pusztába vonul, elhagyja a világot, hogy Istentől kapott élethivatása talentumait kamatoztassa Isten dicsőségére s testvérei javára az Egyház közösségében.

Farkasfalvy Dénes

HIT ÉS TAPASZTALAT

Az emberi megismerés tökéletlenségéhez tartozik, hogy mindent ösztönyszerűen leegyszerűsítünk: a kaptafára húzás a dolgok leggyakoribb eltorzítása. Sajnos a hitről alkotott fogalmunk is ilyen torzításoktól szenved. A racionalista múlt örökségéként a „hitet” még ma is gyakran azonosítjuk egy „tan” vagy „gondolatrendszer”, sokszor csak egy „tétel-lista” elméleti elfogadásával, és így teljesen az elvont gondolkodás körébe soroljuk. Ez a tévedés ártalmasabb mint gondolnánk. Arról ugyan gyakran hallunk, hogy a hit nem pusztán gondolat, hanem „tettben kell megnyilvánulnia”. Ezzel azonban csak nagyon kis lépést tettünk a keresztény hit helyes megértése felé. A hit ugyanis nem valamiféle elmélet, amit akkor egészítünk ki, amikor a „cselekvés vezérfonalává” tesszük. Felfogásunkban a „turpisság” végülis akkor derül ki, amikor aztán az ún. „lelkiélet” ügyeiről kezdünk beszélni és az „istenélmény” kategóriájával már nem tudunk mit kezdeni. Vagy túllövünk a célon és a természetfölötti élet minden „élményét”, minden megtapasztalását a „misztika” fogalmához, a rendkívüli lelki adományok körébe soroljuk, vagy pedig minden élményre való utalást lekicsinylően száműzünk a vallásos érzelmek, sőt az érzelgősség ingoványos és megbízhatatlan birodalmába, amellyel legjobb, ha sem a teológus, sem a művelt keresztény nem foglalkozik. Az eredmény: száraz prédikálás, raciona-

lista – vagy semmitmondó – bibliamagyarázat és értelmetlen szembesülés mindazokkal, akik a hit ihletett élményéről, vagy a Lélek tanúságtételéről beszélnek. Pedig lelkünk mélyén a tények, – saját tapasztalataink tükrében – sokkal bonyolultabb és gazdagabb valóságról árulkodnak. A hit és a tapasztalat együtt születik, növekszik, alakul és fejeződik ki. Emberi természetünk összetett jellege miatt – amíg a földi sors korlátai között élünk, feloldhatatlan dialektikában: egymásra utaltan, de egymással állandó ellentétben, a hit és a tapasztalat mindig kölcsönös függésben marad. Az alábbiak csak nagyon vázlatosan próbálják megvilágítani ezt a hatalmas témakört.

1) Istenre ébredés

A profán „mellébeszélés” szívesen elidőzik azon, hogy valaki a hitét szüleitől, őseitől „öröklí”. A teológiai „mellébeszélés” – sit venia verbo – túl sok figyelmet szentel annak a ténynek, hogy a csecsemő, amikor megkeresztelik, a teológiai erényeket, így a hitet is, „virtutes infusae” (belénk öntött erények) módjára kapja meg. Nem az elméleti teológia eszmélődésével akarunk vitába kezdeni. Csak azt hangsúlyozzuk, hogy a hit kérdése senki emberfiában nem intéződik el „öröklés” révén, nem nyerhet emberi megvalósulást csecsemőkorban, és valóságúen nem írható le teljesen passzív „befogadás”-ként. Még a csecsemőt is az Egyház hitében kereszteljük meg. A csecsemő „hite” az Egyház hitének kiterjesztését, a csecsemőnek az Egyház hitében való részesedését jelenti. Ezt fejezi ki a keresztszülők tudatos és felnőtt hitvallása és a szülők kötelezettségvállalása a gyermek katolikus nevelését illetően.

A személyes hit kezdetei mindenki számára többé-kevésbé tudatos élményekkel kapcsolódnak össze. A tudatos és szabad azonosulás a hittel lehet fokozatos, lehet eseményhez kötött, történhet robbanásszerűen vagy éppenséggel lépésenként egy vallásos család belső, normális életkeretének harmóniájában. Mindenesetre a hithez, amikor személyes aktussá válik, élmény és tapasztalat fűződik.

Mi ennek a tapasztalatnak a tartalma? Sokrétű és személyek szerint különböző, főleg azért, mert a tudat színvonalán nem rögzítünk mindent egyformán, ugyanazon a határfokon. De a hitélmény központjában két adottság mindenképpen jelen van. Egyrészt az önmagunkon és minden más léten túli valósággal való személyes találkozás ténye: a Végtelen személyes Valóság élménye. Másrészt ehhez szorosan kötődik az az élmény, hogy „ez nekem jó”, nemcsak megnyugtató és kielégítő, de felemelő, boldogító, nemesítő, betöltő... Még folytathatnánk az igék halmozását, szavakkal mégsem méríthetnénk ki az élményt. A lényeg, hogy az Istenre ébredő ember, amikor Istent Istenének mondja, nemcsak azt tapasztalja meg, hogy önmaga határain túllépve a Valósággal magával találkozott, hanem azt is, hogy – paradox módon – ez az önmagán való túllépés egyben a saját természetének legigazibb megvalósítását és beteljesítését jelenti. A jól tájékozott könyvek ilyenkor mindig R. Ott híres kifejezését

idézik: Isten mint „mysterium tremendum et fascinans” áll elénk: egyszerre félelmetes és vonzó, túl sok és túl nagy ahhoz, hogy barátunk, társunk, „élet-társunk” legyen, de mégis mint boldogító és felszabadító valóság lép elénk.

Ez az élmény száz és ezer módon jelenik meg az ún. istenes versek vagy lírai vallomások garmadáiban, de igazában ott ragyog a Biblia rendkívül gazdag poetikás anyagában is, amely szinte folyton istenélményt fejez ki. Gondolhatunk olyan nagy írói tehetséggel megírt szövegekre, mint Illés találkozása Istennel a Hóreb hegyén (1 Kir 19. fejt.), vagy a 139. zsoltár, és Jób könyvének sok-sok lapja... De ott van a maga közönséges egyszerűségében a galileai halász, Péter példája, aki a csodálatos halfogás után felkiált: „Uram, menj el tőlem, mert bűnös ember vagyok! Mert félelem szállta meg őt és társait.” És utána nyomban: „elhagyva mindenüket, nyomába szegődtek” (Lk 4,9-11). A megrendítő félelem és a leküzdhetetlen vonzás szinte egyszerre jelentkezik.

Az istenélmény egész életünkön át elkísér: néha erősödik, egyes életszakaszokban elfakul, néha ismét elemi erővel visszatér. Napjainkban gyakran megtalálható az ún. „negatív istenélmény”: az Isten hiányának megtapasztalása, amely – ismét csak dialektikus módon – az istenélmény egyik formája. Ez a 19. század tragikus örökségét, az ún. vulgáris materializmust ma is kísérő jelenség. A materializmus ezen fajtája a közélet egyik rejtett tünete. Gyakran úgy él az emberszívekben, mint az „istenkérdés” iránti fogékonyság hiánya, sőt teljes közömbösség: a vele való gyakorlati nem-foglalkozás. Magyarul: egy világvárosi életben az ember el tud tölteni hosszú éveket is, – de legalábbis hónapokat – anélkül, hogy Istenre egyáltalán gondolna. Így aztán az „Istenre ébredés” furcsa módon játszódik le: az ember arra döbben rá, amit kulturális környezet, az a világ, amelybe beleágyazva él, igazában csak feltételez, de nem mond ki: istennélküliségének ellentmondásosságára. Ráébred legalábbis arra a tényre, hogy amennyiben levonná belső életvitelének következtetéseit, azt kellene hinnie, hogy ő, ez a személy, akinek „jogaiért”, „szabadságáért”, „öntudatos és felelősségteljes” cselekvésekkel egy életen át küzd, tulajdonképpen csak egy véletlen – vagy valami személytelen anyagi szükségszerűség – terméke. Ennek következtében ő nemcsak porszem, ami ma van és holnap az elmúlás áldozata, hanem mindaz, amit szellemi kincseiről, jogairól, szabadságáról stb. feltételez és lényegesnek tart, csak merő képzelgés, vagy legjobb esetben ugyanannak a „véletlennek” egyik eredménye: öntudatos létének kissé bizarr, de végső soron megkérdőjelezhető következménye. Ez a negatív istenélmény azért **istenélmény**, mert az Isten nélküli emberi tudat és életvitel lehetetlenségét nyilatkoztatja ki. Így pontosan az istennélküliségen belül jelzi azt, hogy az ember belső mivolta csak mint „istenre-utaltság” érthető meg, fogható fel.

Ennek a negatív istenélménynek nagyszámú irodalmi vetülete létezik (a francia irodalmon belül lásd Ch. Moeller összeállítását: **Christianisme dans la littérature du XXème siècle, I, Le silence de Dieu**, Paris, Casterman 1958). Meglehető módon a Bibliában is megtalálható. Az aránylag keveset olvasott „Prédi-

kátor könyve“ a maga ismétlődő „vanitatum vanitas“-ával, amit legalábbis Kőlcseyen keresztül mégiscsak ismerünk, tele van evvel a furcsa istenélménnyel, amit – persze egy teljesen más kultúra összefüggésében – az Ószövetség népe megtapasztalt és az istenhit negatív vetületeként kezelte.

Egy pillanatra térjünk vissza a 139. zsoltárhoz, hogy véglegesen leszögezzük a tényt: az ember az istenélmény alapját a maga szellemiségében hordozza, valamilyen formában mindenképp megéli:

„Lelkedtől hova menekülhetek?
Arcodtól hova szálljak?
Egekbe hogyha hágok, ott talállok,
ha alvilágra roskadok, ott is csak rád lelek.

Bár szárnyaim keletre szálljanak,
vagy nyugaton az óceánon túlra telepedjek,
ott is rám nehezedik súlya balkezednek.

És akkor megértettem én:
sötétben is rám függeszti szemét . . .

Igen, bensőmet, Te alkottad! . . . “ (Zs 139,7-13)

2) Találkozás Krisztussal

Legtöbb Krisztus-hívő nem tudja elmondani az ő sajátos damaszkuszi útját, amelyen szent Pál módjára hirtelenül találkozott Krisztussal. Mégis majdnem mindegyikünknek vannak olyan élményei, amelyek a **jelenlevő** Krisztusra vonatkoznak. Itt sem egyszerűen „fantáziaképről“ van szó; nem arról, hogy Jézus alakja az evangéliumok alapján mintegy megelevenedik, azaz, a képzelet jóvoltából a „regényhősből“ valóság lesz. A „most és itt“ valóságos Krisztusáról van szó és olyan élményről, amely egyáltalán nem rendkívüli, tehát nem csodás vagy kivételesen „misztikus“, hanem minden keresztény életében megjelenik több-kevesebb tudatossággal. Azt éljük meg, hogy Krisztus most is valóság: egyrészt az örök életben – „odaát“ –, másrészt egy olyan jelenléttel, amellyel övéit a földön elkíséri. Ezek az élmények lehetnek a szentségi élet részei – nagyon sokszor pl. az Eukarisztiához kapcsolódnak, – de lehetnek a magános megfontolás, ima, szellemi vagy társas élet részei. Mindenképpen annak a megtapasztalását jelentik, hogy Isten a tőle elrugaszzkodó embert határtalanul szereti. Az abszolút szeretet élménye ez, amely a keresztényben nem maradhat határozatlan és bizonytalan, hanem a Krisztus-tényben „ölt testet“, „tematizálódik“: a Krisztus-tény a Krisztus-élményben lesz személyes világom részévé.

A keresztény ember Krisztus-hite, ha élő, akkor Krisztussal való tényleges kapcsolatot jelent. Azt is mondhatnánk, hogy a hit csak akkor ihlet imádságot, ha elérhető, megszólítható személyes valóságra vonatkozik. A keresztény élet tehát nemcsak az apostolok hithirdető szavának ad hitelt. Nemcsak elfogadja,

hogy Krisztus feltámadt és él, hanem az apostolok élményét újra megjeleníti a keresztény létformában. Az élő Krisztussal találkoztam és ő hív, követésére szólít fel, mondanivalója van számomra.

3) Lélek és élet

Ha Krisztus jelenlétének tudatosítását keressük az újszövetségi iratokban, elsősorban a János-evangéliumra kell figyelniünk. A búcsúbeszéd központi és újszerű témája Krisztus köztünk maradása a szenvedés és feltámadás után. Jobb nekünk, hogy Ő elmegy, mert különben nem küldhetné el a Lelket, nem jöhetne létre ez az új, belső, lelki jelenlét (vö. Jn 16,7). Ez az új „lelki egység a tapasztalás nyelvén kifejezett ismeret forrása: tudás, amely „látás” és egymásban való élet (vö. Jn 14,19). Barátság és életközösség, amely gyümölcsöt terem, és amely a szeretet elszakíthatatlan közössége (vö. Jn 15,14-17). Amikor a feltámadt Krisztus a tanítványoknak az első húsvét estéjén megjelenik, a János-evangélium rendkívüli tömörséggel bemutatja, hogyan válik minden ígéret valósággá. A kétszeres békeköszöntés a megszerzett megváltás adományát hangsúlyozza, azt a békét, amelyet a világ nem adhat (vö. Jn 14,27). A tanítványokat eltölti az az öröm, amit senki el nem vehet tőlük (vö. Jn 16,22). A feltámadt testben az új templom, a „Lélekben és igazságban” történő imádás temploma jelenik meg (vö. Jn 2,21-22 és 4,23). A kiáradó Lélek betölti az írásokat, amelyek szerint abból, aki hisz, élő vizek forrásai fakadnak. „Ezt a Lélekről mondta, amelyben majd a benne hívők részesednek” (Jn 7,38-39).

De a többi újszövetségi irat is gazdagon beszél a Lélek adományáról, amely a keresztény tapasztalásnak mintegy „közege”. Legtömörebben talán Pál apostol szól a rómaiaknak írt levélben: a Lélek Krisztus istenfiúságát közli, amikor a szívünkbe árad és élményt kelt, amikor felkiáltunk, Krisztus szavai szerint, tehát Krisztus fiúságának mintáját követve: „Abba, Atyánk!” (Róm 8,15-16) A „kiáltunk” szó mindennél világosabban olyan élményt fejez ki, amelynek sodró ereje egész valónkat birtokba veszi. Önkéntelenül tör fel imádságos életünkben, amelyen belül maga a Lélek tanít bennünket imádkozni (vö. Róm 8,26). A Lélek élményszerű adománya tehát, János és Pál szerint egyaránt a normális keresztény élet jellegzetessége, annak lényeges tartozéka.

4) A keresztény hitélmény éltető ereje és korlátai

Ez a tapasztalat a hithez kapcsolódik, vele együtt növekszik, alakul, megpróbáltatásokon megy keresztül, megszilárdul, kiteljesedik vagy elsatnyul. Alapja mindig a hit marad, célja mindig túlmutat ezen az életen. De teljességre nem jut életünk első, evilági szakaszában. Így is sokszínű és igen változatos. Ha nincs két egyforma falevél, akkor nem meglepő, hogy nincs két azonos lelki élmény sem.

A lelki irodalom ismerői szerint manapság két szempont lett igen időszerű. Az egyik nem újkeletű, de ma, a karizmatikus mozgalmak világában fontos. Az

ún. „átlagkeresztény” – mirőlünk van szó, rólam, aki ezt írja és e sorok olvasóinak zöméről – lelki élményét nem szabad lebecsülnünk. Amikor szent Pál azt mondja, hogy „az Isten országa nem evés és ivás, hanem megigazulás, öröm és béke a Szentlélekben”, nem „eszem-iszomról”, nem tivornyázásról beszél. Arról szól, hogy az Isten országa nem a mózesi törvény étkezési (és rituális) szabályainak megtartásától függ, tehát nem valami fegyelmi szabályzat függvénye, hanem belső történéis és élmény. Helytelen a „misztikus” és a „közönséges hívő” olyan rideg megkülönböztetése, amely elfeledkezik arról, hogy a kegyelmével jelenlevő Isten megtapasztalása, mint ilyen, rendkívüli kegyelem és egyben mindannyiunknak felajánlott ajándék. Az a **közvetlenség**, amely a kegyelemből fakadó istenélményt jellemzi, nem öncsalás, a jóakarátú, kegyellemmel együttműködő keresztény hitéletében, hanem a személyes találkozás megélése az Istennel. Korunk racionalizmusa sokat ártott a vallásos ember önszemléletének. A biblia lapjain minduntalan arról olvasunk, hogy az Isten beszél óvéihez. Ma alig hisszük, hogy ez velünk is megtörténik, nemcsak az emmauszi tanítványokkal, akik „szíve izzott, amikor beszélt” hozzájuk Jézus útközben és kifejtette az Írásokat (vö. Lk 24,32). Talán különösen hangsúlyozni kellene a „biblikus élményt”, az Isten szava olvasásakor megvalósuló élményszerű találkozásokat. Merjük keresni a sugalmazott szövegben hozzánk betérő élő isteni Szót, személyes Igét, azt az egy Szót, akire a szavak tarka sokasága vonatkozik.

A másik probléma ellentétes irányból merül fel. Sokan a karizmatikus mozgalom lendületében elfeledkeznek arról, hogy az élményt mindig korlátozzák a jelen „testi lét” határai. A legmagasabbfokú istenélményre a patrisztikus hagyomány rendszerint három példát szokott felemlíteni: Mózes istenlátása, illés találkozása az Úrral és Pál elragadtatása a „hetedik mennybe”. Egyik sem azonosítható avval, ami a boldog istenlátás a mennyben (a középkori teológusok nyelvén: „visio beatifica”). Ezt a Szentírás következetességgel állítja az Ó és Újszövetségben egyaránt: „nem láthatja senki az arcom úgy, hogy életben maradjon” (Kiv 33,20), és: „Istent nem látta soha senki” (Jn 1,18). A rendkívüli istenélmények még az üdvtörténet nagy alakjai esetében is részlegesek: „Ma még csak tükörben, homályosan látunk” (1Kor 13,12). Ezek közé sorolja szt. Pál magát is. Beszélhetünk az istenlátás „határélményéről”, a mennyei vízió megközelítéséről, de nem szabad elfelednünk, hogy itt csak hasonlóságról, analógiáról van szó. Minden tapasztalati megismerés eszköze – mintegy közege – az öntudat vagy pontosabban a „tudatos önbirtoklás”, amely földi állapotunkban a testi lét korlátai miatt tökéletlen. A tér és idő határai között mozgunk, ezért sosem tudatosíthatjuk maradéktalanul a bennünk megvalósuló kegyelmi élet csodáját. Így az élmény mindig az érzéki-fogalmi alapokból indul ki (a hit tényeit és tételeit veszi alapul) és ismét a fogalmakra, illetőleg képekre irányul. Ezt a kitűnőbb misztikus írók szinte önéletrajyszerű vallomásban mondják el. Szt. Ágoston, Nagy Szent Gergely, Szt. Bernát, Nagy Szt. Teréz stb. elsősorban azok, akiket foglalkoztat az élmény elmondása és leírása, mint szónokokat vagy

írókat. Az ember, mint testbe ágyazott szellemi lény, a megismerésben nem képes önmagát maradéktalanul birtokolni. Újra és újra kénytelen a fogalmak és érzéki képek mankójára támaszkodni mind a megismerésben, mind az ismeretközlésben. Ezt a korlátoltságot a legmagasabb misztikus élmény sem szünteti meg, legfeljebb áttöri vagy egy rövid időre feloldja. Ezért az ún. „magánkinyilatkoztatás” nem helyettesítheti és nem helyesbítheti a hitet. Másrészt azt a kinyilatkoztatást, amelyre hitünk épül, nem a „misztikusok és szentek” élményei szavatolják, hanem Isten egyszülötte. János apostol világosan hirdeti: „Istent nem látta soha senki, az Egyszülött Fiú nyilatkoztatta ki, aki az Atya ölében van (Jn 1,18).

5) Néhány gyakorlati megfontolás

A modern ember még ma is a racionalizmus sivatagában él. Az élménykeresés szomja egyre jobban kínozza. Egyesek lenézik az élménynek hódoló hitéletet, és a hit tartalmát csak megmagyarázva, csak gondolati formákba öltöztetve hajlandók elfogadni. Mások az élmények kultuszának hódolnak és a valást elsősorban vagy kizárólagosan csak a belső tapasztalat síkján értékelik. Emiatt részben „mindent meg akarunk érteni”, másrészt a szubjektivistá, pusztán érzelmileg igazolható („nekem” igaz, szép, jó stb.) lelkeségek kultusza burjánzik mindenfelé.

Válaszunk nem pusztán valami „középut” megjelölése. Inkább arról van szó, hogy az értelem jogait teljes mértékben biztosítsuk és ugyanakkor az élmény és tapasztalás értékéből egy jottányit se engedjünk. Minden maradjon a maga helyén és a maga Istentől rendelt korlátai között. Erre utalunk néhány megjegyzésben és gyakorlati következtetésben.

a) Szentírásmagyarázat

Az egzegézist nem sajtíthatja ki a kritikai-történeti sem pedig a fogalmi-tudományos magyarázat. „Hozzátok intézett szavaim lélek és élet” (Jn 6,63). A szentírási üzenet vonatkoztatása a konkrét emberi létre nem jámborkodás, nem is valami önkényes tetszőleges hozzáadás, hanem olyasmi, aminek a szöveg vizsgálatából természetszerűleg kell kinőnie. A szövegek sugalmazója ugyanaz a Lélek, aki bennünk az istenélmény és Krisztus-élmény forrása és a „szavakba nem foglalható sóhajok” (Róm 8,26) – fogalmi kategóriákat túlszárnyaló tapasztalatok – szerzője.

b) Szentbeszéd

Legyen egyszerre a tanítás és élményközlés ötvözete. Az olyan gondolat, amely a beszélő számára sem fejez ki megélt valóságot, nem meggyőző, és nem tesz tanúságot, nem „közöl” hitet. Mert nincs hit élmény nélkül. Jó lenne, ha prédikációs „forrásanyagként” inkább személyes tanulmányt és az elmélkedő imádságot használnánk, nem pedig a mások által előre gyártott homíliákat. A szív bőségéből beszél a száj – se többet, se kevesebbet. A szívóvirágokból álló

üres költészet éppen olyan keveset ér, mint a fogalmi magyarázkodásokba fúló felolvasás.

c) Dogma és karizma

Aki a keresztény tanításnak ellentmond és saját belső tapasztalatára hivatkozik, az a fentiek szerint, a lelki élmény határait és korlátait nem veszi figyelembe. Aligha lehet vitatkozni, vagy eszmecserebe bocsátkozni avval, aki mondanivalóját a Szentlélektől nyert „közvetlen bizonyosságra” építi. Az ilyen ember közlése lehet szép és jó, de egyirányú: tőle csak kinyilatkoztatást kaphatunk. Kinyilatkoztatást azonban mi egy üdvrend és üdvtörténet keretei között kaptunk. Szubjektív élmények megvilágíthatják, de nem helyettesíthetik. Az egyházi tanítóhivatal és a bennem élményeket fakasztó isteni kegyelem egyazon Szentlélek ajándékai. Az előbbi a gondolati-fogalmi megismerés nyelvén beszél, az utóbbi alanyi feltételek szerint belülről tanít, a lelkem közepéből. Mindkettő fény, de nem azonos fajtájú. A tanítóhivatalt az emberi gondolkodás és önkifejezés objektív feltételei határolják s ezért ideális körülmények között világos és szabatos, de sosem kimerítő, vagyis mindig engedélyez további kérdéseket. A bennem működő kegyelem viszont személyes és közvetlen erejű, az „intuitív-egész” élményét adja, de homályossá tehetik a tévítéletek és félreértések, gyakran éppen saját belső életünk zavarai. Másszóval, nehezen fogalmazható meg objektív érvényességgel és közérthetően. (Fontos szempont a katolikus karizmatikus mozgalmak résztvevői számára.) Nem elég a „Lélek ihletése”, a teológiai gondokodásnak ugyanolyan hangerővel kell szóhoz jutnia.

d) Egyházi közösség

Az élmény lehet „közös” – vagy annak tűnhet –, de gyökerében mindig személyes. Még a szeretetkapcsolatban sem ismerjük élményszerűen a másik szeretetét, csak a magunkét; a másikat csak jelekből, visszajelzésekből és a magunk válaszélménye alapján sejtjük. Amikor Isten közösségben, egymásra utaltan vált meg bennünket, beszél hozzánk és egybegyűjt a szeretetközösségbe; nem pusztán személyes tapasztalatokkal, hanem objektív módon szól hozzánk: hajdan a törvény és a próféták által, majd Fiában, akit az apostolok és az Egyház hirdetnek szóval és tettel. A lelki élet élményei csak akkor hitelesek, ha az Egyház közösségét építik, egybefonják a híveket a hitben, amelyet az Egyháztól objektív formában kaptak. Különbön bomlasztanak és az egyéni élmények szeszélyei és különöségei vagy agresszív hajlamok eszközeivé válnak. A lelki élmény a legnagyobb ajándékok egyike, de csak akkor, ha a Lélek szándékai szerint épül be személyes és közösségi életünk egészébe.